

Prikaz priručnog pedagoškog izdanja pod naslovom "Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima"

Pripremio: Eldan Mujanović, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

Uvodne napomene

Institut oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom egzistira u domaćem zakonodavstvu skoro punih šest decenija i, uvažavajući izvjesni stepen ambivalentnosti, u smislu njegove pravne prirode i načina normativnog uređenja, sastavni je dio materijalnih i procesnih propisa krivičnog zakonodavstva.

Razlike u pravnoj prirodi se najprije odnose na činjenicu da je oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u prvim fazama postojanja imalo karakter mjere sigurnosti, da bi kasniji razvoj doveo do toga da se zakonodavac opredijelio da ovaj institut pozicionira u grupu posebnih, mjera *sui generis* kako bi se iskazao složeni i mješoviti karakter oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Radi se o mjeri koja se izriče u krivičnom postupku, povodom izvršenog krivičnog djela, ali koja u svom sadržaju obuhvata i niz različitih sadržaja građanskog, izvršnog i drugih grana prava. Za razliku od domaćeg, neka druga zakonodavstva oduzimanju imovinske koristi priznaju i određeni drugi značaj, tako da se ono u pojedinim slučajevima tretira kao krivično-pravna sankcija, pravna posljedica osude, mjera prevencije kriminaliteta, i sl.

U praksi su zastupljeni različiti modeli normativnog uređenja oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, pri čemu dominira krivično-pravno uređenje koje je svojstveno evropskim kontinentalnim sistemima. S druge strane, anglo-saksonski model poznaje dualni pristup, u kojem se pored krivičnog, oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom uređuje i propisima građanskog prava. Vremenom se ove razlike sve više smanjuju, a osim toga javljaju se i određene nove perspektive u zakonskom uređenju samog instituta.

Također je značajno i to što se u nekim zakonodavstvima pojavljuju tendencije zasebnog, odvojenog zakonskog uređenja instituta oduzimanja imovinske koristi u okviru *lex specialis* propisa, upravo radi izdvajanja ove inače vrlo složene materije u okvire jednog propisa i očekivanog postizanja veće efikasnosti u primjeni. Dakle, cilj takvih nastojanja je da se oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom ekstenzivnije i intenzivnije primjenjuje od strane nadležnih pravosudnih institucija, naročito u složenim predmetima organiziranog, korupcijskog, privrednog i finansijskog kriminala. Osim toga, na ovaj način se kroz posebno zakonsko normiranje želi poslati jasnija politička poruka da se oduzimanjem imovinske koristi iz ovih i drugih teških oblika krivičnih djela kriminal ne bi trebao „isplatiti“, što ima i vrlo specifičnu vrijednosnu dimenziju u kontekstu aktualnih nastojanja za suzbijanjem kriminaliteta. Ukoliko bi se na jednom mjestu nastojala izložiti sva ili većina zakonskih rješenja ili barem pristupa u zakonskom normiranju materije oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima, to ne bi bio nimalo jednostavan zadatak. Razlozi su brojni i uglav-

nom se tiču neujednačenog pristupa, tj. različitih modaliteta u uređenju ovog instituta, i postojanja koncepata kojima pojedina zakonodavstva nastoje primjenu odredbi o oduzimanju učiniti efektivnim u praksi. S druge strane, moguće je kroz prikaz susjednih i pravnih pristupa sa zajedničkom ili sličnom tradicijom dati pregled aktualnih nastojanja pojedinih država u normiranju i primjeni oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima u svjetlu suprotstavljanja svim oblicima organiziranog kriminala, korupcije, i dr.

S tim u vezi, tokom 2019. godine objavljen je poseban priručni tekst pedagoškog karaktera, pod naslovom *Priručnik o djelotvornom oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom u skladu s evropskim i međunarodnim standardima* u zajedničkom izdanju AIRE Centra (*Advice on Individual Rights in Europe*) i Regionalne antikorupcijske inicijative (*RAI - Regional Anti-corruption Initiative*). *Priručnik* je regionalnog tipa i obuhvata pregled zakonodavstava i prakse u oblasti oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima u šest jurisdikcija (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija). Podrška za izradu i objavu *Priručnika* je osigurana putem projekta „Jačanje kapaciteta za borbu protiv korupcije u Jugoistočnoj Evropi kroz poboljšanje mjera oduzimanja imovine“. Urednici ove stručne publikacije su prof. dr. sc. Eldan Mujanović i prof. dr. sc. Darko Datzler, a ista je objavljena u više jezičkih varijanti i pisama (engleski, BHS, albanski i makedonski jezik, u latiničnom i ćiriličnom pismu). Popis literature sadrži 17 izvora domaće i međunarodne provenijencije. U zavisnosti od toga o kojoj jezičkoj varijanti se radi, obim *Priručnika* se kreće od cca. 150 do cca. 170 stranica A4 formata. *Priručnik* je štampan u tiražu od 1.000 primjeraka na BCMS jezicima, 450 primjeraka na albanskom i 250 na makedonskom jeziku. Zahvaljujući projektnoj podršci, *Priručnik* je distribuiran u svih šest obuhvaćenih jurisdikcija, naročito institucijama koje su zadužene za obuku pravosudnih djelatnika, te je besplatno dostupan u elektronskoj verziji na internet stranicama tih institucija.

Pregled sadržaja

Sadržajno se *Priručnik* sastoji iz četiri poglavlja i zaključka, te popisa bibliografskih jedinica korištenih u tekstu. Osim navedenog, predgovor i popis skraćenica termina su također sastavni dio teksta ovog izdanja. Tematski ključne cjeline obuhvataju pregled univerzalnih (Ujedinjene nacije) i regionalnih izvora (Vijeće evrope i Europska unija) koji uređuju materiju oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima, naročito koruptivnim, te druge instrumente u ovoj oblasti koji su međunarodnog karaktera. Značaj ovog poglavlja *Priručnika*, koje su pripremili eminentni međunarodni eksperti sa zavidnim teorijskim znanjem i praktičnim iskustvom, je u tome što u njemu nisu obrađeni samo relevantni izvori koji uređuju ovu oblast, nego je nastavno izložena analiza nekih od ključnih pitanja aktualnog karaktera koja se vežu za ovu materiju. To se posebno odnosi na pravna pitanja modaliteta u kojima se imovinska korist može oduzeti (izvorna, direktno stečena korist, protuvrijednost koristi, sjedinjena korist, prihvodi od imovinske koristi, i dr.), revidiranje tereta dokazivanja u odnosu na tradicionalna pravila u krivičnom postupku, oduzimanje od trećih osoba i posebni postupci za samostalno oduzimanje bez postojanja krivične presude, kao i druga vrlo važna pitanja koja su inače predmet razmatranja i uređenja zakonskih odredbi u okvirima nacionalnih zakonodavstava. Poseban značaj ovog poglavlja leži u činjenici da su detaljno obrađene odredbe Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koje imaju direktno ili posredno značenje za materiju oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima. Bez jedne ovakve analize i ukazivanja na značaj materije zaštite ljudskih prava, naročito prava na mirno uživanje imovine i prava na pravično suđenje, jedan ovakav priručnik ne bi ispunio svoju osnovnu svrhu, a to je da sveobuhvatno i iscrpno upozna stručnu javnost kojoj je namijenjen s time ne samo koji su instrumenti na raspolaganju da se imovinska korist otkrije i oduzme, nego i kako da se svim učesnicima u postupcima gdje dolazi do oduzimanja imovine osiguraju i zaštite prava koja im garantira ova Konvencija i relevantno zakonodavstvo nacionalnog (domaćeg) karaktera.

U okviru trećeg poglavlja, koje predstavlja usporednu analizu zakonodavstava u šest obuhvaćenih jurisdikcija (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija), dat je pregled postupaka za oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima na jedan vrlo pregledan i sistematičan način. Naime, uzimajući u obzir da se radi o relativno većem broju propisa koje je trebalo najprije analizirati i potom predstaviti, izabran je pristup da se kroz prikaz ključnih faza postupaka za oduzimanje (financijska istraga, privremene mjere osiguranja imovinske koristi, postupci za trajno oduzimanje i izvršenje sudskih odluka o privremenom i trajnom oduzimanju) ukaže kako pojedina zakonodavstva tretiraju pojedine faze, tako da je u potpunosti omogućeno uspoređivanje i šire sagledavanje pojedinih zakonskih rješenja. Tekst je time dobio ne samo na preglednosti nego je omogućena veća praktična primjena, s obzirom da se na jednom mjestu može vidjeti kako je pojedino pitanje (npr. privremeno oduzimanje imovine) uređeno kroz prizmu međunarodnih izvora, potom na nivou pojedinog nacionalnog zakonodavstva, te u konačnici u drugim zakonodavstvima koja su prikazana po istoj metodologiji i načinu izlaganja materije.

Četvrto poglavlje je namjenski izdvojeno u posebnu cjelinu jer je institut proširenog oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima relativno novijeg datuma, ako se gleda njegovo ozakonjenje u okvirima domaćih propisa u regionu. S druge strane, radi se o poprilično složenom pravnom mehanizmu namijenjenom efikasnijem suzbijanju teških oblika organiziranog kriminala, korupcije i drugih teških zločina, kojim se značajno modificiraju tradicionalna pravila i standardi zastupljeni u krivičnom postupku, pogotovo kada je riječ o dokaznim standardima. I ovdje je zastupljen pristup koji u prvi plan stavlja preglednost i jasnoću izlaganja materije proširenog oduzimanja na način da je za svaku jurisdikciju predstavljen zakonski okvir za prošireno oduzimanje, zatim obim primjene u smislu kataloga krivičnih djela na koja se odnose odredbe o oduzimanju i druga pitanja, te na koncu analiza kriterija koje pojedina zakonodavstva koriste gledajući kroz prizmu zakonskog osnova, (ne)proporcionalnosti između zakonitih prihoda i vrijednost koristi koja se oduzima i obrnutog tereta dokazivanja. Nije do sada poznato da postoji slična analiza s ovolikim brojem uključenih jedinica analize i pitanja kojima se bavi u odnosu na vrlo složenu i aktualnu problematiku proširenog oduzimanja imovinske koristi, što *Priručnik* čini dodatno atraktivnim i zanimljivim široj čitalačkoj publici.

Zaključno poglavlje *Priručnika* sadrži dvije ključne cjeline: sintezu usporednih analiza međunarodnog pravnog okvira u oblasti oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima i obuhvaćenih zakonodavstava u šest jurisdikcija regiona. Izneseni su ključni nalazi provedenih analiza, te sličnosti i razlike u odnosu na pojedina pitanja, odnosno aspekte i faze postupaka za oduzimanje. Na ovaj način sažetak svih provedenih analiza se može pronaći na jednom mjestu za one koji nemaju ambiciju upoznavanja s cjelokupnim tekstom *Priručnika*, ali s dovoljnim kvalitetom sadržaja kako bi se čitatelj mogao ne samo informirati o području analiza nego i o rezultatima istih i spoznajama do kojih se došlo. Da bi se teorijska i komparativno-pravna dimenzija nadopunila i dodatno unaprijedio kvalitet *Priručnika*, završna izlaganja u ovom poglavlju čine rezime aktualnih iskustava iz prakse, koja su prikupljena kontinuirano, kroz edukacije i stručne rasprave na kojima su tokom dužeg vremenskog perioda učestvovali autori ovog stručnog izdanja. Ta iskustva su vrlo poučna, zanimljiva i nude jednu novu perspektivu iz ugla praktičara, čime *Priručnik* ispunjava svoju osnovnu svrhu da bude nastavni, pedagoški i praktično primjenjiv izvor saznanja za praktičare, studente i drugu zainteresiranu stručnu javnost.

Zaključna razmatranja

Oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima nesumnjivo predstavlja sastavni dio i vrlo važan aspekt sveukupnih nastojanja za što uspješnijim savladavanjem aktualnih oblika kriminaliteta koji se čini s isključivom ili pretežnom namjerom pribavljanja imovinske koristi. Samim

time, oduzimanje imovinske koristi nije samo predmet interesovanja praktičara, pravosudnih djelatnika, policijskih službenika i drugih profesionalaca u sistemu krivičnog pravosuđa, nego i šire stručne javnosti koju potencijalno može zanimati kako je ovaj institut nastao, šta je obilježilo njegov razvoj i kako je trenutno uređen na nivou međunarodnog prava i nacionalnih zakonodavstava pojedinih država. S tim u vezi postoji nekoliko izvora koji se bave ovom materijom, ali niti jedan do sada nije na ovakav sveobuhvatan, komparativan i sistematiziran način i iscrpno dao pregled svih relevantnih aspekata vezanih za oduzimanje imovinske koristi, barem ne u regionalnom kontekstu na koji je fokusiran ovaj *Priručnik*.

Stoga je realno očekivati da će jedno ovakvo priručno, pedagoško sredstvo pronaći svoju konkretnu upotrebu i pomoći praktičarima koji primjenjuju zakonske odredbe u svakodnevnom radu. Ukoliko barem u jednom uspješno okončanom predmetu *Priručnik* bude od pomoći i doprinese shvatanju i ispravnoj primjeni zakona svi oni koji su učestvovali u organizaciji, vođenju i izradi ovog *Priručnika* imaju pravo biti zadovoljni učinjenim.